

AGNIESZKA OGONOWSKA

TYPY EKSPERTA

KOEGZYSTENCJA „STARYCH” I „NOWYCH” EKSPERTÓW WE WSPÓŁCZESNEJ SFERZE PUBLICZNEJ I PRZESTRZENIACH MEDIALNYCH

AGNIESZKA OGONOWSKA

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Profesor dr hab. Kierowniczką Katedry Mediów i Badań Kulturowych w Instytucie Filologii Polskiej na Wydziale Filologicznym UP. Dyrektorka Ośrodka Badań nad Mediami UP oraz działającego w nim Zespołu Badań ds. Psychologii Mediów i Edukacji Medialnej. Ekspertka komisji sejmowej ds. przeciwdziałania przemocy w mediach. Współzałożycielka i pierwsza prezeska Polskiego Towarzystwa Edukacji Medialnej. Redaktor naczelna „Studia de Cultura”. Prowadzi zajęcia i warsztaty z zakresu: filmu, mediów, edukacji medialnej, komunikacji i psychologii społecznej, uzależnień od nowych technologii, psychologii mediów i komunikowania, cyberkultury. Opublikowała 17 książek monograficznych z tego zakresu. ORCID: 0000-0001-6469-9242.

WPROWADZENIE

Idea eksperta towarzyszyła człowiekowi od dawna, choć nie była tak wyraźnie wyartykułowana¹. Działanie i jego skuteczność przeważały nad wszelkimi praktykami metadyskursywnymi, wiedza zdroworozsądkowa poparta doświadczeniem górowała nad naukową. Status eksperta w danej wspólnotcie plebiennej wynikał więc z posiadania wiedzy i umiejętności praktycznie lub społecznie użytecznych. Były one silnie skontekstualizowane (perspektywa tu i teraz) i dostosowane do kluczowych obszarów życia wspólnoty, między innymi: zdobywania pożywienia, ochrony przed dzikimi zwierzętami czy wrogimi plemionami, leczenia roślinami, ale także magii i zabobonów. Był to okres przed „odczarowaniem świata” (Max Weber) i przed nastaniem racjonalności charakterystycznej dla dwudziestowiecznej kultury europejskiej². Pojawiła się także kwestia zaufania społecznego wobec eksperta, które się utrzymywało, gdy jego wiedza i kompetencje rzeczywiście się sprawdzały. To właśnie zaufanie stanowiło podstawę zobaczenia

¹ W tym kontekście por. J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka, podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 9, 11, 16, 26, 27, 66, 67, 75, 76, 93–95, 99, 101, 102, 107, 173.

² M. Weber, *Szkice z socjologii religii*, tłum. J. Prokopiuk, H. Wandowski, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1984.

w konkretnym ekspercie autorytetu oraz motywacji do wcielania jego rad w życie. Zaufanie z kolei było efektem uznania konkretnej osoby – a w dalszej perspektywie ewentualnie instytucji – za wiarygodną³.

Wraz ze wzrostem złożoności organizacji i struktury społecznej, rozwojem języka i innych form komunikacji oraz zmianą charakteru życia, na przykład z nomadycznego na osiadły, wzrastała także praktyczna rola specjalizacji oraz ekspertów określonego typu. Tendencja ta zaczęła się nasilać w Europie od XIX wieku, a powstanie socjologii jako nauki społecznej powiązane jest z potrzebą profesjonalnego, metodycznego badania społeczeństw: ich struktury, dynamiki, organizacji, norm i regul⁴.

Ekspert epoki przednowoczesnej mógł budować swój status także na doświadczeniu życiowym, które dawało osobom starszym, najczęściej płci męskiej, prawo autorytarne wypowiadania się na temat spraw spornych, wątpliwych moralnie lub etycznie, wymagających uruchomienia mądrości wynikającej z przeżytych doświadczeń, naznaczonych perspektywą podmiotową. W ten sposób, obok autorytetu merytorycznego eksperta pierwszego typu, pojawiła się idea autorytetu moralnego, który także swoim życiem zaświadczał o prawdziwości głoszonych tez oraz wartości. I było to możliwe do zweryfikowania przez lokalną społeczność. Oba typy autorytetu i powiązane z nimi autorytety osobowe bazowały na autentyczności i naoczności świadectw konkretnych jednostek, skuteczności ich rad oraz bezpośredniej rozpoznawalności tych osób w danym środowisku społecznym.

Strategia uwiarygodniania swojej narracji i statusu eksperta na podstawie doświadczenia jest obecna także we współczesnej przestrzeni publicznej i medialnej. Literaturoznawczyni Małgorzata Czermińska pisała w tym kontekście o trzech podstawowych strategiach autobiograficznych: wyzwaniu, wyznaniu i świadczeniu. Badaczka akcentowała prymat „ja” podmiotowego jako gwaranta wiarygodności tych opowieści, ale także zaangażowania odbiorczego⁵. Inni badacze wytworów kulturowych nawiązywali również do idei specyficznego „paktu autobiograficznego” (pojęcie Philippe’a Lejeune’a). Francuski badacz autobiografizmu pisał: „Pakt autobiograficzny zakłada szczerłość, prawda, którą przekazuje, jest weryfikowalna z prawdą zewnętrzną, podmiot mówiący i ludzie, o których mowa, to nie fikcja, dlatego w autobiografii obowiązuje etyka. Ale opowiadanie, którym prawda się posługuje, należy do świata fikcji”⁶.

Strategie te, współcześnie wykorzystywane do tworzenia autofikcji w przestrzeni medialnej⁷, są wyrazem kryzysu reprezentacji, choć kryterium reprezentatywności przestaje się liczyć w kapitalizmie afektu i epoce postprawdy⁸. Sfingowane informacje stały się jednak podstawą aberracji mediasfery, skuteczności wojen

3 P. Sztompka, *Zaufanie: fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

4 Tenże, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.

5 M. Czermińska, *Autobiograficzny trójkąt: świadectwo, wyznanie, wyzwanie*, Universitas, Kraków 2020.

6 P. Lejeune, *Wariacje na temat pewnego paktu. O autobiografii*, tłum. W. Grajewski, Universitas, Kraków 2001, s. 12.

7 A. Ogonowska, *Blog w autobiograficznym trójkącie fikcji*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historiolitteraria” 6/2006.

8 Por. „Studia de Cultura” 1(11)/2019 (*Postprawda. Nowe narracje i praktyki społeczne w epoce sfingowanych informacji i gatunków hybrydycznych*, red. A. Ogonowska, A. Walecka-Rynduch, M. Stoch).

informacyjnych, dezinformacji oraz zagrożeniem dla demokracji⁹. Rozwój nowych technologii w XX wieku całkowicie zakwestionował ideę naoczności i rozpoznawalności autorytetu oraz rozluźnił związek pomiędzy autorytetem a wynikającym z niego statusem eksperta. Widoczność medialna stała się synonimem naoczności. Ponadto pojawienie się instytucji społecznych przyczyniło się do powstania nowego typu autorytetu, który nie był już związany z konkretną osobą, lecz właśnie z instytucją oraz podmiotami, które pełnią w niej określone funkcje. Instytucje te także wyspecjalizowały się w tworzeniu ekspertyz określonego typu bądź całych systemów eksperckich oraz delegowaniu własnych ekspertów do innych instytucji, by tam reprezentowali interesy i ideologie konkretnych mocodawców. Pojawił się więc nowy model eksperta desygnowanego do tej roli. Podstawą legitymizacji instytucjonalnej mogą być formalne wykształcenie, przynależność partyjna, znajomość z decydentami, którzy mają władzę desygnowania, czyli legitymizowania statusu eksperta w odniesieniu do konkretnej osoby lub instytucji. Ekspert desygnowany sam posiada z tego tytułu władzę, choć niekoniecznie autorytet.

W XX wieku niezwykle dynamicznie rozwijały się różne typy ekspertów, powiązane z nimi modele komunikacji i relacji społecznych oraz typy kompetencji, do których odnosili się w przestrzeni społecznej. By stworzyć obiektywne ramy dla szacowania poziomu wyjściowego kompetencji klienta lub pacjenta¹⁰, posługiwano się często tak zwaną piramidą kompetencji (rys.). Przedstawia ona poglądowo poszczególne poziomy: od stopnia nieuświadomionej niekompetencji do stopnia eksperta. Ten ostatni znamionuje posiadanie mistrzowskiego poziomu umiejętności określonego typu, ewentualnie automatyzację pewnego typu zachowań. Przejście poszczególnych etapów drabiny ma charakter uznaniowy, często podlega certyfikacji, która kwalifikuje do wykonywania określonego zawodu lub specjalistycznych działań.

W epoce nowoczesnej i ponowoczesnej dochodzi zatem do legitymizacji ekspertów w ramach konkretnych struktur instytucjonalnych lokalnych i międzynarodowych, a jednocześnie od lat sześćdziesiątych XX wieku dynamicznie rozwija się typ eksperta sfingowanego (bazujący na idei społeczeństwa symulacji i spektaklu powiązanej z dynamicznym rozwojem konsumpcjonizmu w społeczeństwach Europy Zachodniej).

EKSPERT DYREKTYWNY I EKSPERT EMPATYCZNY

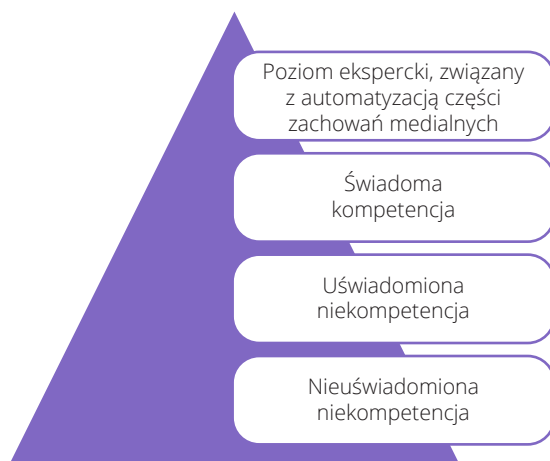
W okresie powojennym nastąpiły wzrost znaczenia psychologii i psychoanalizy w społeczeństwie amerykańskim¹¹, wyraźna psychologizacja kluczowych sfer funkcjonowania¹² oraz rozwój kultury terapeutycznej w różnych obszarach

⁹ A. Ogonowska, *Od intrygi i spisku do zagrożeń hybrydowych. Nowe kompetencje i edukacja medialna w cyberkulturze 3.0*, „Studia de Cultura” 1(14)/2022.

¹⁰ Na potrzeby tworzenia programu warsztatów, treningów, form terapii lub coachingu dla konkretnego klienta.

¹¹ P. Rieff, *The Triumph of the Therapeutic: Uses of Faith after Freud (with a new preface)*, University of Chicago Press, Chicago 1987.

¹² O.J. Madsen, *Psychologisation and critique in modern-day Western culture*, „Social and Personality Psychology Compass” 5(8)/2014; O.J. Madsen, S. Brinkmann, *The disappearance of psychologisation?*, „Annual Review of Critical Psychology” 8/2011, <https://thedisourseunit.files.wordpress.com/2016/05/arcp8madsenbrinkmann.pdf> (6 lutego 2023).

Rys. Piramida kompetencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Brundrett, P. Silcock, *Achieving Competence, Success and Excellence in Teaching*, Routledge, London – New York 2002.

życia społecznego. Popularność dyskursu terapeutycznego oraz powiązanej z nim ideologii samodoskonalenia się poprzez wzrost samoświadomości były tłumaczone na wiele sposobów. Terapeuta jako nowy typ eksperta, a nawet świeckiego kapłana, miał zaspokajać potrzeby duchowe i religijne, samorealizacja i dbałość o samopoczucie miały stanowić element ideologii konsumpcjonistycznej i istotny komponent kultury narcyzmu¹³, a dyskurs psychoterapeutyczny funkcjonować jako nowa forma ideologicznej władzy i kontroli w społeczeństwach liberalnych¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, że idea *talking cure* stworzona przez Zygmunta Freuda na początku XX wieku wyznaczyła fundament dla psychologicznego autorytaryzmu eksperta, który niczym się narzucał swoją interpretację na słowa i skojarzenia pacjenta¹⁵. Dzięki temu nadawał im charakter spójnej narracji, choć dyrektywna interpretacja terapeuty zawsze była podporządkowana walce z jakąś psychopatologią poprzez jej ujawnienie, a następnie wpisanie w ramy „obiektywnej” diagnozy psychologicznej. „Podejrzliwa” interpretacja¹⁶ wypowiedzi pacjenta stawiała go w roli nieświadomionego obiektu poznania i analizy, która miała wyzwolić go z choroby poprzez proces żmudnej, wyczerpującej psychicznie i drenującej finansowo terapii.

¹³ Ch. Lasch, *Kultura narcyzmu: amerykańskie życie w czasach malejących oczekiwań*, tłum. G. Ptaszek, A. Skrzypek, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2019.

¹⁴ M. Foucault, *Rządzenie sobą i innymi. Wykłady z Collège de France 1982–1983*, tłum. M. Herer, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

¹⁵ P. Dybel, *Dialog i represja: antynomie psychoanalizy Zygmunta Freuda*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1995.

¹⁶ *Mistrzowie podejrzeń: afirmacja, negacja czy przezwyciężenie?*, red. J. Guja, Wydawnictwo Libron, Kraków 2016.

Kontrakt terapeutyczny był jasny przynajmniej co do obsadzonych na sztywno ról: tłumacza rzeczywistości psychicznej oraz tłumaczonego. Ekspert nie tylko górował nad pacjentem wiedzą i zawodowym doświadczeniem, ale też miał wręcz absolutną władzę prokurowania wyroków na temat prognozowanych postępów leczenia, stopnia zaawansowania choroby oraz jej uwarunkowań. Jego władza dotyczyła także kwestii patriarchalnych: terapeuta jako przedstawiciel wyedukowanych mężczyzn co najmniej z klasy średniej posiadał tym większą władzę nad pacjentem lub pacjentką, im bardziej dostrzegalne były różnice ich statusów społecznych, zarówno in plus, jak i in minus. Do tego dochodziły jeszcze konflikt płci oraz systematyczne obalanie kartezjańskiego mitu o racjonalnej naturze człowieka. Psychoanaliza mogła coś ujawnić, ale jaki był status oraz rola uświadomionych treści w całościowym procesie leczenia, tego nikt do końca nie mógł określić obiektywnie, miarodajnie i konkretnie. Opracowanie tak zwanych studiów przypadków wpisane było w pewien paradoks: z jednej strony ich jednostkowy charakter nie dawał możliwości budowania wiarygodnych naukowo modeli o charakterze nomotetycznym, z drugiej wszystkie diagnozy były ufundowane na jednym uniwersalnym modelu „psychopatologicznym”, z niego wyprowadzono też podwaliny samej psychoanalizy. „Chorzy” i ich symptomy stali się zatem podstawą do tworzenia normatywnego modelu życia i rozwoju psychicznego dla całej populacji.

Zakotwiczenie symptomu w traumach dzieciństwa rzutowało na teraźniejszość i przyszłość, choć w inny sposób. O ile w perspektywie *presens* obecność „problemu” była widoczna u pacjenta na poziomie zachowania i psychicznego cierpienia, o tyle przyszłość była jedną wielką niewiadomą. Pacjent raz poddany psychoanalitycznej terapii bez pomocy specjalisty nie mógł liczyć na samoistną poprawę, nawet obecność psychoanalityka nie dawała takiej gwarancji. Ekspert terapeuta asystował w chorobie, choć niekoniecznie efektywnie ją zwalczał, ale odpowiedzialność za ewentualne niepowodzenia leżała po stronie pacjenta, który nie współpracował należycie, „oporował”, bronił się przed narzuconą przez eksperta interpretacją. Odpowiedzialność za finalny efekt terapii była więc odwrotnie proporcjonalna do zakresu władzy nad całym procesem.

Kontrola eksperta nad pacjentem obejmowała zatem trzy perspektywy czasowe, które wyznaczały mglisty horyzont dla poprawy jakości życia pacjenta, choć – jak zaznaczono wcześniej – działania terapeutyczne niekoniecznie służyły jego upodmiotowieniu. Dyrektywność tej terapii, widoczna na poziomie procesów diagnostyczno-terapeutycznych, ale i w samym „ułożeniu pacjenta” na mitycznej czy raczej symbolicznej kozetce, sprzyjała utrwaleniu zachowań regresyjnych oraz komplementarnej, choć asymetrycznej relacji między tym, który wie, a tym, który mu ufa i wierzy, często z braku alternatywnej metody leczenia. Poddanie się dyrektywnej, uprzedmiotowiającej władzy eksperta wynikało więc w dużej mierze z bezradności oraz z mody na nową metodę leczenia.

Model ten (autorytarnego eksperta) został – na poziomie typu relacji (uczeń – mistrz) i formy komunikacji (ty mówisz – ja interpretuję) przeniesiony do przeszerzenia medialnej, w mniej lub bardziej radykalnej formie. Ekspert może więc całkowicie zdominować dyskurs, stając się dyrektywnym przewodnikiem po

rzeczywistości lub jedynie jej tłumaczem (kategorie Zygmunta Baumana)¹⁷. Freud wyznaczył także wzór kultury eksperckiej jako specyficznej gry podmiotów o nierównych statusach społecznych. Jej uczestnikami są osoby o określonym *a priori* poziomie kompetencji i podmiotowości, który pozostaje praktycznie niezmienny aż do końca trwania rozgrywki. Pacjent zawsze wychodzi z tej terapii pokonany albo przez swoje symptomy, nieświadomione kompleksy i traumy (w przypadku nieudanej terapii), albo przez świadomość, że ich doświadczył i że zawsze będzie w jakimś zakresie ich niewolnikiem. Ekspert nie tylko wyznacza warunki gry (kontrakt terapeutyczny), ale także narzuca dominujący dyskurs. Określa on ramy i sposób interpretacji wszystkich zachowań symbolicznych, które w ramach podejrzliwej lektury/interpretacji stają się także symptomatyczne. Nie ma tu przecież przypadkowych zachowań i słów, wszystko wynika z dynamiki aparatu psychicznego, a zwłaszcza jego nieświadomych podwalin, „emocjonalnych złogów” i wypartych kompleksów.

W trakcie tego „medialnego transferu” model autorytatywny został uzupełniony o teorię panoptyczną. Represyjny charakter modelu stosunków społecznych opisał Michel Foucault. Biowładza staje się odtąd podstawą nowoczesnego społeczeństwa powojennego, zdominowanego przez idee postępu, racjonalizacji pracy, kontroli mechanizmów zapewniających zbiorowe bezpieczeństwo, władzy korzystającej z coraz bardziej wyrafinowanych technik, obecnie cyfrowej, inwigilacji¹⁸. Panoptyczny mechanizm sprawowania kontroli zakotwiczony był z jednej strony w psychoanalitycznej idei skopofilii (jako formy parafilii), z drugiej – w idei totalitaryzmu. Władza ekspertów wynikała z ich funkcji zawodowych inwigilatorów przypisanych do aparatu państwa, a konkretnie do systemu penitencjarnego.

Idea kapilarnej władzy u Foucault znacznie skomplikowała transparentność systemu sprawowania (dystrybuowania, egzekwowania, podlegania) władzy. Metafora synopticonu, opisana przez Zygmunta Baumana¹⁹, odwróciła dodatkowo proporcję: nieliczni zaczęli być śledzeni przez licznych i coraz częściej za swoją wiedzą i zgodnie z własną wolą. Algorytmizacja danych i profilowanie użytkowników w mediach sieciowych²⁰ stworzyły nową kategorię niewidocznych ekspertów – specjalistów, którzy jako netokraci stają się elementem rządów globalnych korporacji medialnych²¹. W filmie dokumentalnym *Dylemat społeczny* (2020) ukazują oni kulisy swojej działalności oraz jej finalne skutki powiązane z nową formą kapitalizmu inwigilacyjnego. Inwigilacja wpisana w ideały oświeceniowego państwa prawa oraz bezpieczeństwa narodowego stała się zatem – i to już w całkiem jawnej formie – narzędziem globalnej cyfrowej kontroli społecznej, której doświadczamy,

17 Z. Bauman, *Prawodawcy i tłumacze*, tłum. A. Ceynowa, J. Giebułtowski, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1998.

18 M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, tłum. T. Komendant, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 1998; tenże, *Narodziny biopolityki. Wykłady z Collège de France 1978/1979*, tłum. M. Herer, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

19 Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, tłum. E. Klekot, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000.

20 J. Kreft, *Władza algorytmów: u źródeł potęgi Google i Facebooka*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2019.

21 A. Bard, J. Söderqvist, *Netokracja. Nowa elita władzy i życie po kapitalizmie*, tłum. P. Cypriański, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.

choć nie zawsze jesteśmy świadomi skali tego wpływu²². Uprzedmiotowienie użytkownika mediów następuje już na poziomie dostarczania treści: w mediach tradycyjnych poprzez gate keeperów, w nowych mediach – dzięki *echo chamber* i bankom filtrującym. Dywersyfikacja informacji staje się jedynie mistyfikacją, a interaktywność – interpasynością, gdyż reakcje odbiorcy i jego zachowania są programowane przez ekspertów od psychologii, IT czy badań nowoplemiennych zachowań sieciowych²³.

Niejako w opozycji do modelu eksperta autorytarnego, dyrektywnego w psychologii humanistycznej drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX wieku pojawił się model eksperta empatycznego, współodczuwającego, partnerskiego. Jego działania oparte na komunikacji symetrycznej i odnoszące się do personalistycznej idei dialogu służą samorealizacji człowieka. Ten nie jest natomiast pacjentem, ale ma status klienta. Idea samorealizacji najdobitniej wybrzmiała w ramach tak zwanej psychologii humanistycznej, opisywanej jako trzecia siła w psychologii (Carl Rogers, Rollo May, Abraham Maslow), która akcentowała rolę podmiotowego, autonomicznego „ja”²⁴. Rozwój kultury obrazu i społeczeństwa konsumpcyjnego od lat sześćdziesiątych XX wieku, głównie w USA oraz krajach Europy Zachodniej, doprowadził jednak do przesunięcia akcentów z głębi, to znaczy świadomości i autorefleksyjności, na powierzchnię, czyli „to, co widoczne”.

Ten nowy model partnerskiej współpracy wpłynął z pewnością na wiele współczesnych typów coachingu i tutoringów oraz na formy promowanej w mediach kultury eksperckiej, w której ekspert uczestniczy w wymianie poglądów, myśli i idei. Jego status jest wtedy przypisany do nowej roli w medialnym show oraz przystosowany do założeń programu. Jeśli ekspert jest dyrektywny, to jedynie po to, by strukturyzować przebieg rozmowy, regulować jej dynamikę oraz dyscyplinować rozmówców. Ma pilnować, by trzymali się tematu lub nie wchodzili sobie w słowo, a nie narzucać dominującą interpretację jego uczestnikom. Ekspert empatyczny zwykle pojawia się w kontekście kompetencji miękkich, związanych z komunikacją lub interakcją społeczną, a także – w ramach dyskusji na forum – problemów związanych z poppsychologią, socjologią życia codziennego, zdrowym trybem życia. Często jego wystąpienia, na przykład w przestrzeni medialnej (jak telewizja śniadaniowa, modowa), są powiązane z nowym typem kultury terapeutycznej, która bazuje na ideach aktywizmu, *self-made mana*, indywidualizmu oraz narracjach transformacyjnych²⁵. Stały się one szczególnie popularne w dobie ponowoczesności. Samorealizacja nie jest jednak efektem samodzielnego wyboru, ale jedną z wielu propozycji z supermarketu popkultury. Część z nich wpisuje się w design ciała i cielesności – diety, moda, treningi.

²² S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji: walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*, tłum. A. Unterschuetz, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2020.

²³ M. Maffesoli, *Czas plemion: schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, tłum. M. Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

²⁴ M. Kahn, *Między terapeutą a klientem. Nowa relacja*, tłum. M. Zagrodzki, Wydawnictwo Zielone Drzewo, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2020.

²⁵ M. Lisowska-Magdżiarz, *Feniksy, łabędzie, motyle: media i kultura transformacji*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012.

NARODZINY EKSPERTA (S)FINGOWANEGO

Strategia działania ekspertów w dużym stopniu jest pokłosiem przyjętej definicji roli eksperta, jego funkcji w ramach programu/rzeczywistości konkretnego medium czy miejsca/statusu w strukturze korporacji medialnej. Społeczeństwo spektaklu wymaga kreacji ekspertów, którzy mają lub mogą być widoczni w ramach przestrzeni medialnej jako aktorzy widowiska. Z kolei idea społeczeństwa inwigilacji określa, w jakim stopniu mają oni pozostać niewidoczni i anonimowi. Aby uwiarygodnić oba te mechanizmy, związane jednak z pewną formą społecznej manipulacji i grą pozorów, tworzy się enklawy czy też „farmy” ekspertów do wynajęcia. Dochodzi do ich gettoizacji (o czym pisał w kontekście symulacji Jean Baudrillard)²⁶ oraz jawnej monetyzacji ich kompetencji. Think tanki, specjalistyczne programy, webinaria, kanały tematyczne, instytuty badawcze, firmy consultingowe online i offline to przykłady takich enklaw, które cechują się widocznością społeczną i względną dostępnością. Ich oferta ma charakter komercyjny lub służy promocji ideologii związanej z określoną grupą interesu. W wersji agresywno-cynicznej wykorzystują one metody naukowe do legitymizowania racji podmiotów politycznych i komercyjnych, którym służą; w wariancie łagodnocynicznym też służą wspomnianym podmiotom, choć nie tak ostentacyjnie. Społeczne przyzwolenie na tego typu praktyki wynika między innymi z akceptacji alternatywnych systemów kształcenia (na przykład edukacji prywatnej), w których obowiązują klientyzm oraz ideologia demokratyzacji wiedzy. Legitymizuje się uprawnienia absolwentów placówek świadczących usługi edukacyjne, niezależnie od ich rzeczywistej jakości oraz poziomu wiedzy absolwentów.

W tych nowych strategiach kreowania eksperta pojawiają się pytania dotyczące kryteriów poświadczających jego status. Czy ekspert wnosi jakieś zasoby, czy dopiero wtórnie jest kreowany na eksperta poprzez udział w medialnym spektaklu?

O ile idea *talking cure* była oparta na uznaniu wagi autorytetu merytorycznego (Freud i jego współpracownicy mieli wszak formalne wykształcenie medyczne), o tyle w epoce ponowoczesności, która rozciąga się od lat sześćdziesiątych XX wieku do współczesności, pojawiły się modele posteksperskie, alternatywne względem tradycyjnie rozumianego autorytetu. Wynikało to z jednej strony z doświadczeń historycznych, a z drugiej – z dynamicznych przemian technologicznych i społecznych.

Kryzys autorytetu, który dotknął społeczeństwa europejskie po drugiej wojnie światowej, z pewnością wpłynął na wzrost podejrzliwości mas wobec ludzi wyedukowanych, tak zwanych elit²⁷, którym wcześniej przypisywano status „oświeceniowych” wyzwolicielei. Uważano, że merytokraci efektywnie przyczyniają się do odczarowania świata i wyprowadzania tak zwanej reszty społeczeństwa z zabobonu i magii na tory prawdy objawionej. Holocaust i zbrodnie popełnione na ludzkości w czasie drugiej wojny światowej całkowicie obaliły to przekonanie,

²⁶ J. Baudrillard, *Precesja symulaków*, tłum. T. Komendant, [w:] *Postmodernizm. Antologia przekładów*, red. R. Nycz, Wydawnictwo Baran i Suszczyński, Kraków 1996; tenże, *Symulakry i symulacja*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2005.

²⁷ Z. Bauman, *Elita*, [w:] *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1964.

wiarę w solidarność społeczną gatunku ludzkiego, siłę sprawczą empatii i wrażliwości społecznej opartych na autorytecie nauki i uczonych²⁸. Przeświadczenie, że nigdy nie dojdzie do powtórzenia tego aktu zbrodniczej transgresji i zarazem moralnej regresji, okazało się płonne w kontekście doświadczeń zarówno wczesnopowojennych, jak i XXI wieku.

W wyniku analizy przyczyn i skutków kryzysu humanitarnego i humanistycznego po drugiej wojnie światowej zakwestionowano ideę wyzwolenia, na przykład moralnego, poprzez wiedzę i sam rozwój nauki. Pojawiły się także problemy ideologicznego i politycznego zaangażowania autorytetów naukowych po stronie danej partii oraz legitymizowania jej często wątpliwych etycznie działań, także w ramach samej nauki (jak promowanie eugeniki pod szyldem ochrony czystości rasy i zdrowia publicznego). Autorytet merytoryczny ekspertów nie stanowił odąd gwarancji, że ich działania będą etyczne.

Ujawnił się także problem ideologizacji nauki oraz sponsorowania ekspertów, którzy stali się rzecznikami konkretnych grup interesu. Michel Maffesoli pisze o tych procesach krytycznie również w powiązaniu z mediami, konformizmem intelektualnym oraz „produkcją wiedzy”:

Intelektualista zmienił swój status z mistrza-myśliciela na status „eksperta”. Oto, jak wysokie mamy o nim mniemanie: poszedł na cudzy garnuszek. Polityk jest powszechnie lekceważony. A jeśli nie podejrzewa się go o korupcję, jest postrzegany jako dziwacznie gestykulujący i mówiący aktorzyzna, który budzi jedynie litość. Skądinąd jego podstawowe zajęcie to produkowanie się w rozmaitych mediach, stawianie na pierwszym miejscu „komunikacji” i udział w mdłych talk shows! Oto, jaki poziom osiągnęli przedstawiciele dobra publicznego! Jeśli chodzi o dziennikarzy, to – niestety – wystarcza im obnażanie wszechogarniającego niedołęstwa. Są oni pozbawieni subiektywizmu i obiektywizmu, jak zauważył już filozof György Lukács, a ich główną troską jest sprawianie, żeby debata publiczna stała się – we wszystkich znaczeniach tego terminu – znośna. [...] Życie składa się z destrukcji i konstrukcji. Myśl także nie wymyka się temu prawu. W ten sposób powinno się udowodnić pustkę analiz prowadzonych przez niektórych „ekspertów”. Z góry wiadomo, co chcą oni powiedzieć, a ich przygnębiający konformizm idzie z brakiem wiedzy na temat tego, czym jest egzystencja w jej codziennym wymiarze²⁹.

Kryzysy: demograficzny, migracyjny i klimatyczny, a zarazem spektakularny rozwój niektórych dziedzin nauki ukazały niewydolność systemu edukacji formalnej i polityki społecznej na poziomie europejskim i globalnym. Oświeceniowy ideał eksperta, który pełni funkcję pośrednika między światem idei a ludem, odkrywa prawdę i poprzez swoją pracę przyczynia się do poprawy życia ludzkości, jest mitem wpisanym jedynie formalnie w etos pracy naukowej³⁰. W kontekście

²⁸ O potężnym kryzysie wiary w humanistyczne wartości pisze między innymi Theodor W. Adorno. Por. T.W. Adorno, *Kulturkritik und Gesellschaft*, [w:] *Prismen. Kulturkritik und Gesellschaft*, Frankfurt am Main, Munich 1963.

²⁹ M. Maffesoli, *Rytm życia: wariacje na temat świata wyobraźni ponowoczesnej*, tłum. A. Karpowicz, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2012, s. 7–8.

³⁰ J.P. Diggins, *Iluzje pragmatyzmu: modernizm oraz kryzys poznania i autorytetu*, tłum. M. Filipczuk, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2010.

edukacji formalnej pojawiają się także głosy krytykujące instytucje szkoły i uniwersytetu. Zdaniem krytyków nie przystają one do wymogów ponowoczesności (idea skansenu wiedzy); w związku z tym wskazuje się rozdzźwięk między nimi a życiem jako takim³¹.

W XXI wieku zaczęto na nowo lansować ideę prymatu doświadczenia, przeżycia i afektu (por. pedagogika przeżyć Wenera Michla)³² oraz model szkoły usytuowanej bliżej praktyki życia codziennego. Idea tworzenia wiedzy społecznie użytecznej zostaje wpisana w program współczesnego uniwersytetu. W tradycyjnej, choć już nowoczesnej formie kształcił on określony styl myślenia oraz promował wzór osobowy humanisty; obecnie uczy kompetencji określonego, coraz bardziej specjalistycznego typu, przez co zbliża się do modelu wyższej szkoły zawodowej lub przedsiębiorstwa z jego kulturą korporacyjną³³. Rozwój szkolnictwa prywatnego umocnił mechanizmy rynkowe w odniesieniu do procesu edukacji³⁴. Ekspert sfingowany jest współcześnie efektem działania dwóch procesów: symulacji medialnej opisanej między innymi przez Jeana Baudrillarda i Guya Deborda (społeczeństwo spektaklu) oraz funkcjonowania szkolnictwa prywatnego jako przedsiębiorstwa. Media i uczelnie prywatne – jako posttradycyjne instytucje edukacyjne – legitymizują zatem status ekspertów nowego typu.

EKSPERT TRANSFORMACYJNY, CZYLI AKUSZER ZMIANY

Zmiana jest kluczową kategorią wszelkich opowieści transformacyjnych³⁵, jak również projektów emancypacyjnych nawiązujących do idei samorealizacji oraz pośrednio do założeń psychologii humanistycznej. Prymat widoczności medialnej przekierowuje jednak uwagę na kwestie cielesne, które mają potencjał spektakularny oraz mogą stanowić fantazmatyczną protezę dla rzekomych zmian mentalnych. Modyfikacje ciała i cielesności funkcjonują jako emanacje głębszych zmian psychologicznych, które wpisane są w projekt świadomego zarządzania własnym wizerunkiem w mediach. Transgresja we współczesnej cyberkulturze ma zatem wymiar publiczny, somatyczny, biologiczny, podporządkowany logice i ekonomii medialnego spektaklu, poppsychologii oraz (quasi-)specjalistycznej wiedzy z zakresu kreowania wizerunku i PR. Działania te, „utowarowienie self”, zbiegły się z rozwojem społeczeństwa konsumpcyjnego i jego pierwszą krytyką (na przykład w pracach Guya Deborda czy Jeana Baudrillarda z lat sześćdziesiątych XX wieku)³⁶. Z kolei przeniesienie ideologii samorealizacji ze sfery osobistej do

31 M. Maffesoli, *Rytm życia*, dz. cyt.

32 W. Michl, *Pedagogika przeżyć*, tłum. D. Kozieł, Wydawnictwo W.A.M., Kraków 2011.

33 *Idea uniwersytetu. Reaktywacja*, red. P. Sztompka, K. Matuszek, Wydawnictwo UJ, Kraków 2015; D. Hejwos, *Edukacja uniwersytecka i kreowanie elit społecznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.

34 D. Hejwos-Gromkowska, *Oszukiwanie w przestrzeni akademickiej: o sukcesie „przedsiębiorstw” sprzedających prace dyplomowe i porażce świata akademickiego*, [w:] *Sukces jako zjawisko edukacyjne*, t. 1, red. M. Humeniuk, I. Paszenda, W. Żlobicki, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2017.

35 M. Lisowska-Magdziarz, *Feniksy, labędzie, motyle*, dz. cyt.

36 A. Ogonowska, *Społeczeństwo spektaklu: prekursorzy i ich współczesne dziedzictwo intelektualne*, „Przyszłość: Świat – Europa – Polska” 1/2012, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-bc2dfa44-70d8-4c0c-b6db-a840f340511d> (6 lutego 2023); też, *Twórcze metafory medialne: Baudrillard – McLuhan – Goffman*, Universitas, Kraków 2010.

publicznej związane było z przesunięciem granic³⁷ i postępującą postmodernizacją życia społecznego. Badacz tej problematyki Dominic Strinati pisze:

[W] świecie post-modernistycznym wygląd zewnętrzny i styl stają się najważniejsze i wywołują zjawisko ideologii projektantów. Albo, jak to ujmuje Harvey: „obrazy dominują nad narracją” (1989, s. 347–348). Twierdzi się, że w coraz większym zakresie konsumujemy obrazy i znaki dla nich samych aniżeli ze względu na ich użyteczność albo dla głębszych wartości, które mogą symbolizować. Konsumujemy obrazy i znaki właśnie dlatego, że są obrazami i znakami, nie zważając na ich użyteczność i wartość. Jest to oczywiście w samej kulturze popularnej, gdzie wygląd zewnętrzny i styl – to, jak rzeczy wyglądają – oraz zabawa i żart dominują nad treścią i znaczeniem³⁸.

Wizerunek staje się synonimem „ja” (często według zasady *pars pro toto*), a zatem zmiany dokonane na cielesności stanowią zapowiedź lub widomy wskaźnik (rzekomych lub pozornych) głębszych metamorfoz obejmujących sferę ego.

Kontrola ego najpełniej wyraża się w kulturze diet i treningów. Samodyscyplinowanie ciała postrzegane jest jako wyraz siły charakteru, a problemy emocjonalne oraz relacyjne w dyskursie psychodynamicznym związane są z zaburzeniami odżywiania o charakterze psychicznym³⁹, w dyskursie poststrukturalistycznym natomiast z problematyką biowładzy⁴⁰ i przemocą ikoniczną⁴¹. Jeszcze w XVIII wieku – jak konstatuje Susan Sontag – „[z]arówno ubranie (zewnętrzny wystrój ciała), jak i choroba (rodzaj wystroju wewnętrznego) stały się wyznacznikami nowego stosunku do własnego «ja»”⁴². Ciało więc – zgodnie z modelem kartezjańskim – staje się obiektem obcym wobec „ja”, a zarazem wyrażającym jego pragnienia, kompleksy i postawy. Jednostki dokonują autoprezentacji dobrowolnie lub są do tego zmuszane (kiedyś na targach niewolników, przez sutenerów, współcześnie – przez jurorów w konkursach piękności, „akuszerów i dyktatorów” zmiany w medialnych narracjach transformacyjnych⁴³). Pojawia się presja bezpośrednia lub wyimaginowana, gdyż aktorzy społeczni tworzą wyobrażenia co do wymagań związanych z daną rolą i pozycją społeczną.

Ekspert transformacyjny to specjalista, który koncentruje się w swoich działaniach na określonym typie kompetencji. Pola dla jego aktywności wyznaczają ramy kompetencji, katalogi kompetencji i piramidy kompetencji. Stwarzają one wrażenie profesjonalności jego działań oraz możliwości efektywnego pomiaru przyrostu wiedzy czy umiejętności post factum. Jego styl komunikacji i pracy może

37 To przesunięcie granic jest związane z różnymi aktami transgresji: między sferą publiczną a prywatną, między świadomością a nieświadomością, między ciałem a technologią, między sferą sacrum a profanum, między „płciami” biologicznymi i kulturowymi itp.

38 D. Strinati, *Wprowadzenie do kultury popularnej*, tłum. W.J. Burszta, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1998, s. 24.

39 B. Józefik, *Kultura, ciało, (nie)jedzenie. Terapia. Perspektywa narracyjno-konstrukcjonistyczna w zaburzeniach odżywiania*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2014.

40 M. Foucault, *Nadzorować i karać*, dz. cyt.; tenże, *Rządzenie sobą i innymi*, dz. cyt.

41 A. Ogonowska, *Przemoc ikoniczna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo AP w Krakowie, Kraków 2004.

42 S. Sontag, *Widok cudzego cierpienia*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Karakter, Warszawa 2010, s. 29.

43 M. Lisowska-Magdziarz, *Feniksy, łabędzie, motyle*, dz. cyt.

wpisywać się w dwa wcześniej opisane modele – autorytatywny lub empatyczny. Nacisk jest położony na rozwój umiejętności, kompetencji i wiedzy określonego rodzaju, w powiązaniu z określonym sektorem życia społecznego, rozwoju osobistego lub kariery/pracy zawodowej.

Prymat nowych mediów społecznościowych przyczynił się do rozwoju nowego typu eksperta. Może on przyjmować styl komunikacji charakterystyczny dla opisanych wcześniej trzech typów: dyrektywnego, empatycznego i transformacyjnego. Buduje swój kapitał afektywny w mediach, a finansowy poza mediami, na bazie kompetencji ukształtowanych często poza formalnym systemem edukacji. To jego zaangażowanie i doświadczenie w odniesieniu do sfery nowych mediów, technologii IT czy cyberkultury czyni z niego netokratę, i to wokół jego osoby jako modelu amatora toczą się dyskusje między rzecznikami tradycyjnego i posttradycyjnego układu kultury. Poglądowo ten spór pokazuje film *Prawda według Wikipedii* (2008), w którym przedstawiają swoje racje obie strony, w tym Andrew Keen⁴⁴. W działaniach eksperta nowomediального liczą się także, obok specjalistycznych kompetencji twardych, takie, które sprawdzają się w nowych środowiskach online, między innymi umiejętność tworzenia atrakcyjnych narracji autofikcyjnych na podstawie istniejących popularnych schematów kulturowych czy umiejętności efektywnej autoprezentacji/autopromocji w mediach.

WNIOSKI KOŃCOWE

Mediatyzacja procesów komunikacji i interakcji utrudniła lub nawet uniemożliwiła rzetelne zweryfikowanie kompetencji danego eksperta, a tym bardziej jego rzeczywistego autorytetu merytorycznego czy moralnego. W ramach paradygmatu komunikacji masowej to nadawcy medialni decydowali, kto odgrywa rolę gate keepera oraz eksperta medialnego. Korzystali z ekspertów rzeczywistych, zastanych, na przykład akademików, osób związanych z przemysłem kreatywnym, jak gwiazdy kina, estrady czy telewizji (zjawisko przeniesienia autorytetów), lub też autorytetów sfingowanych. W paradygmacie komunikacji masowej mieści się także typologia ekspertów zaproponowana przez Joannę Kurczewską. Badaczka uwzględniła trzy typy ekspertów. Są to: informator pośrednik, tłumacz i sternik⁴⁵.

W ramach komunikacji sieciowej oraz prymatu mediów społecznościowych istotną funkcję pełnią natomiast eksperci sfingowani przez media, eksperci zastani sfingowani (na przykład wypromowani przez prywatne uniwersytety – przedsiębiorstwa usług edukacyjnych) oraz influencerzy w mediach społecznościowych, których rzeczywisty poziom kompetencji jest płynny i niemożliwy do oszacowania.

Warto również zauważyć, że z poszczególnymi typami ekspertów wiążą się specyficzne style komunikacji, rodzaje kompetencji oraz sposoby ich manifestowania (por. tab.).

⁴⁴ A. Keen, *Kult amatora: jak internet niszczy kulturę*, tłum. M. Bernatowicz, K. Topolska-Ghariani, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

⁴⁵ J. Kurczewska, *Technokrati i ich świat społeczny*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1997, s. 249–255.

Tab. Typologia ekspertów: wybrane kryteria i kluczowe atrybuty

Kryterium	Typ eksperta	Opozycyjny typ eksperta	Główne cechy
Styl komunikacji, relacje władzy	Ekspert autorytarny	Ekspert empatyczny	Komunikacja dyrektywna, asymetryczna versus komunikacja dialogiczna, partnerska
Typ wiedzy eksperta	Ekspert merytoryczny	Netokrata/ technokrata	Wiedza specjalistyczna versus związana z nowymi mediami na różnym poziomie i różnego typu
Źródło nadania eksperta	Ekspert desygnowany przez grupę	Ekspert desygnowany przez instytucję	Autentyczne kompetencje, wiedza, umiejętności uznane przez grupę za ważne versus lojalność wobec decydentów politycznych, a nie rzeczywiste kompetencje danej osoby
Związek statusu eksperta z mediami	Ekspert wykreowany poza mediami (typ eksperta sfingowanego)	Ekspert wykreowany przez media (typ eksperta sfingowanego)	Status eksperta zdobyty poza mediami versus status eksperta zdobyty dzięki widoczności medialnej

Oprac. własne

Trzeba również zaznaczyć, że poszczególne typy zostały zestawione w tabeli dychotomicznie. W życiu codziennym tworzą one także tak zwane kategorie mieszane, dlatego ekspert autorytarny może być jednocześnie merytoryczny i desygnowany przez instytucje, a empatyczny może być wykreowany przez media.

Niezależnie od faktu, że obserwujemy koegzystencję „nowych” i „starych” typów ekspertów we współczesnej sferze publicznej i medialnej, ich dyskursy i formy autoprezentacji dynamicznie przenikają się w kulturze remiksu i konwergencji. Dla odbiorcy nowego typu, na przykład młodego dorosłego, przestaje mieć znaczenie, czy jego wiedza jest rzetelna, a ekspertyza wiarygodna. Ekspert staje się aktorem społecznym, który odgrywa swoją rolę eksperta podobnie jak inni uczestnicy poszczególnych spektakli medialnych. A odbiorcy i użytkownicy mediów mają relatywnie wysokie poczucie tak zwanej własnej odporności na media, to znaczy są przekonani, że posiadają wystarczającą wiedzę i umiejętności, aby kompetentnie i krytycznie poruszać się w przestrzeniach nowomediálních⁴⁶. Jest to sytuacja paradoksalna, która nie tylko zmienia obraz współczesnej mediasfery, ale także

⁴⁶ Wniosek na podstawie badań „Nowe kompetencje medialne, cyfrowe, informatyczne i informacyjne w epoce postprawdy oraz sfingowanych informacji. Młodzi dorośli (18–24 r.ż.) i adolescenci (15–18 r.ż.) w Polsce i za granicą”, Fundusz Badawczy Dyscyplin, UP w Krakowie. Nr projektu: WPBU/2022/04/00047.

każe krytycznie spojrzeć na dostępne formy edukacji, w tym te bezpośrednio dotyczące kompetencji medialnych i cyfrowych 4.0.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bard, Alexander, Jan Söderqvist. *Netokracja. Nowa elita władzy i życie po kapitalizmie*. Tłum. Piotr Cypryański. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2006.
- Diggins, John P. *Iluzje pragmatyzmu: modernizm oraz kryzys poznania i autorytetu*. Tłum. Michał Filipczuk. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf, 2010.
- Foucault, Michel. *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*. Tłum. Tadeusz Komendant. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 1998.
- Foucault, Michel. *Rządzenie sobą i innymi. Wykłady z Collège de France 1982–1983*. Tłum. Michał Herer. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018.
- Kahn, Michael. *Między terapeutą a klientem. Nowa relacja*. Tłum. Michał Zagrodzki. Warszawa: Wydawnictwo Zielone Drzewo, 2020.
- Keen, Andrew. *Kult amatora: jak internet niszczy kulturę*. Tłum. Małgorzata Bernatowicz, Katarzyna Topolska-Ghariani. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007.
- Kurczewska, Joanna. *Technokraci i ich świat społeczny*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 1997.
- Madsen, Ole J. „Psychologisation and critique in modern-day Western culture”. *Social and Personality Psychology Compass* 8, 5 (2014).
- Maffesoli, Michel. *Czas plemion: schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*. Tłum. Marta Bucholc. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- Maffesoli, Michel. *Rytm życia: wariacje na temat świata wyobraźni ponowoczesnej*. Tłum. Agnieszka Karpowicz. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, 2012.
- Ogonowska, Agnieszka. „Od intrygi i spisku do zagrożeń hybrydowych. Nowe kompetencje i edukacja medialna w cyberkulturze 3.0”. *Studia de Cultura* 14, 1 (2022).
- Ogonowska, Agnieszka. „Społeczeństwo spektaklu: prekursorzy i ich współczesne dziedzictwo intelektualne”. *Przyszłość: Świat – Europa – Polska* 1 (2012).
- Rieff, Philip. *The Triumph of the Therapeutic: Uses of Faith after Freud*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- Sztompka, Piotr. *Socjologia: analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012.
- Sztompka, Piotr. *Zaufanie: fundament społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2007.

Data wpłynięcia: 27 lutego 2023 r. Data zatwierdzenia do druku: 28 kwietnia 2023 r.

EXPERT TYPES: THE COEXISTENCE OF 'OLD' AND 'NEW' EXPERTS IN THE CONTEMPORARY PUBLIC SPHERE AND MEDIA

This article seeks to identify the principal types of experts that seem to have dominated the contemporary public sphere and media. The analysis focuses on the

following models: directive expert and empathic expert, fake expert produced by the media and modern education system (two types), and transformation expert ('midwife of change'). All models are described in terms of the cultural and social mechanisms that have contributed to their perpetuation in the contemporary media. The concept of an expert is also confronted with other ideas as 'authority' (based on expertise and moral), 'social trust', 'competence' and 'amateur'. The individual types are studied within the framework of psychological metadiscourse that predominates in many spheres of contemporary media pop culture and media offers of personal change training, self-fulfilment coaching and pseudo-counselling. Expert legitimisation strategies within specific institutional structures, education systems and media are described. Particular attention is paid to the role of the post-war therapeutic culture that has dominated, also in its pop version, the contemporary media discourse and the ideology of transformational narratives in the mass and social media. An important role in the latter is played by the fake expert and the transformation expert.

SŁOWA KLUCZOWE: ekspert, typy ekspertów, nowe media, kompetencje

KEY WORDS: expert, types of experts, new media, competences

